

ПЛАТЕЖІ ЗА ЕКОСИСТЕМНІ БЛАГА ЯК ІНСТРУМЕНТИ МЕХАНІЗМУ КОМПЕНСАЦІЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ШКОДИ

(аналітична записка)

Пріоритетом для вітчизняних наукових досліджень є обґрунтування методології і розроблення методик визначення економічного збитку, завданого війною навколишньому природному середовищу. Водночас, зважаючи на брак коштів на відновлення довкілля у повоєнний період, актуалізується питання фінансового забезпечення екологічної безпеки.

Науковий огляд іноземних документів і фахових публікацій за цією тематикою дав змогу встановити, що витрати на охорону і відновлення довкілля можуть бути збільшені шляхом інтеграції нових фінансових механізмів та інструментів екологічного регулювання. Особливу увагу привертають механізми й інструменти, які відображають внесок екосистемних благ у життєзабезпечення і добробут населення – зокрема плата за екосистемні послуги (*англ.* payment for ecosystem services). Починаючи з 2000-х років, ця група еколого-економічних механізмів активно запроваджується і постійно вдосконалюється як у розвинутих країнах, так і в тих, що розвиваються. Механізми характеризуються ефективністю в досягненні одночасно двох цілей – збереження екосистем і біорізноманіття та зростання доходів і вигод від споживання благ, продукуваних екосистемами.

Для вітчизняної системи екологічного регулювання фінансові механізми, які відображають економічний внесок екосистемних благ у життєзабезпечення і добробут населення, є новим явищем, котре потребує опрацювання науковою і професійною спільнотою, поєднання їх зусиль, а також відповідних політичних рішень. Особливо це актуально з огляду на фактичну відсутність заінтересованості суб'єктів управління природокористуванням в імплементації екосистемного підходу в екологічну політику і практику природокористування. Натомість впровадження такого підходу зумовлено положеннями Закону України «Про Основні засади

(стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року». Водночас варто відзначити зусилля Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України щодо формування концептуальних і правових засад застосування механізмів та інструментів оцінювання екосистемних послуг. Це засвідчує активна співпраця Міністерства з профільними установами інших країн (США, Фінляндії) щодо розроблення законопроекту про екосистемні послуги, інституціалізації їх оцінювання та запровадження концепту платежів за такі послуги.

Теоретичне обґрунтування платежів за екосистемні послуги успішно опрацьовано і вітчизняними вченими. Проте наукове поглиблення цієї тематики зумовило необхідність розроблення більш місткого концепту платежів за екосистемні блага, по відношенню до якого платежі за екосистемні послуги є лише складовою. Тому з метою підвищення ефективності управління природокористуванням на екосистемних засадах, збільшення фінансових ресурсів на природовідновлювальні заходи, запровадження нових компенсаційних механізмів забезпечення екологічної безпеки актуалізується завдання монетизації вигод від екосистемних благ.

Основними інструментами платежів за екосистемні блага є такі:

- прямі платежі (виплати) за надання, споживання, користування екосистемними функціями, продуктами (товарами, ресурсами) і послугами, що генеруються екосистемами;
- виплати за пріоритетне надання (заміщення) певних видів екосистемних благ;
- субсидії для підтримання продуктивного стану екосистем їх власниками/орендарями, у тому числі через спеціально створені накопичувальні фонди;
- пільги щодо природоохоронних і природовідновлювальних заходів, здійснюваних власниками/орендарями екосистем, які продукують відповідні блага;
- відшкодування збитків від детеріорації екосистем.

Концептуалізація платежів за екосистемні блага як цілісного структурно-функціонального механізму екологічної компенсації та обґрунтування можливостей їх запровадження у вітчизняну практику дасть у перспективі змогу:

1) включити екосистемні блага до сфери інтересів економічних суб'єктів завдяки періодичним грошовим винагородам за раціональне природокористування та екологічно ефективне господарювання на екосистемних засадах;

2) запровадити в систему фінансових відносин вартість продукуваних екосистемами благ, у тому числі екосистемних послуг, як монетарно оцінених суспільних вигод і доходів;

3) розробити інноваційну систему екологічних фінансів, узгоджену з інтересами стейкхолдерів і відповідну сучасним закордонним механізмам стимулювання раціонального природокористування за допомогою інструментів оплати екосистемних благ;

4) розробити і сформувати нові джерела фінансового забезпечення природовідновлювальних заходів і екологічної безпеки, що стане особливо важливим у повоєнний період відродження національної економіки.

Отже, профільним міністерствам та відомствам слід звернути особливу увагу на нові фінансові механізми, які відображають позитивний внесок екосистемних послуг у добробут громад. Йдеться, зокрема, про те, що оцінка витрат на навколишнє природне середовище і доходів від природокористування повинна ґрунтуватися на широкому спектрі фінансових можливостей, пов'язаних з використанням ресурсів біорізноманіття і екосистем, а не лише на податках і зборах за забруднення. Таким чином додатково до звичайних інвестицій в екологічну інфраструктуру, заходів з контролю і зменшення забруднення виникають інші, менш традиційні джерела доходів.

З огляду на необхідність інституціалізації екосистемного підходу та впровадження платежів за екосистемні блага у вітчизняну систему

управління природокористуванням, науковцям разом із фахівцями профільних міністерств і відомств доцільно опрацювати моделі і схеми застосування платежів за надання екосистемних послуг.

Необхідно активізувати розроблення нормативно-правової бази щодо забезпечення імплементації платежів за екосистемні блага в національні фінансово-економічні механізми екологічного регулювання.

Закордонний досвід застосування платежів за екосистемні блага стане в нагоді при розробленні та запровадженні відповідних національних проєктів, у першу чергу локального значення, за участю Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України, інших міністерств, відомств та органів місцевої влади.

Імплементації платежів за екосистемні блага як інструменту вітчизняного економічного механізму екологічного регулювання мають передувати спеціальні дослідження та пілотні проєкти застосування таких платежів в Україні з урахуванням досвіду країн ЄС та ОЕСР.

На сьогодні очевидною стала нагальність опрацювання і започаткування заходів щодо впровадження механізму екологічної компенсації у вітчизняне законодавство та практику природокористування на принципах екосистемного підходу.